

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Łódź, dnia 18 stycznia 2023 r.

Poz. 463

UCHWAŁA NR LII/253/2022 RADY GMINY ŁYSZKOWICE

z dnia 30 listopada 2022 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Łyszkowice na lata 2022-2025”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2022 r. poz. 559, poz. 583, poz. 1005, poz. 1079 i poz. 1561) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840), po uzyskaniu opinii Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy Łyszkowice uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad zabytkami dla Gminy Łyszkowice na lata 2022-2025, w brzmieniu stanowiącym załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Łyszkowice.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Łyszkowice

Marcin Pietraszewski

Załącznik do uchwały NrLII/253/2022

Rady Gminy Łyszkowice

z dnia 30 listopada 2022 r.

Program opieki nad zabytkami dla Gminy Łyszkowice na lata 2022-2025

Łyszkowice 2022

Spis treści

Spis treści

1. Wstęp
  2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami
  3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce
  4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
    - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
    - 4.2. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
  5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego
    - 5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy (analiza dokumentów programowych gminy)
    - 5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy
      - 5.2.1. Zarys historii obszaru Gminy
      - 5.2.2. Krajobraz kulturowy
      - 5.2.3. Zabytki nieruchome
      - 5.2.4. Zabytki ruchome
      - 5.2.5. Zabytki archeologiczne
      - 5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych
      - 5.2.7. Dziedzictwo niematerialne
    - 5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
    - 5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
      - 5.4.1 Stan zachowania zabytków znajdujących się Gminnej Ewidencji Zabytków
    - 5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy
  6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego – analiza szans i zagrożeń
  7. Założenia programowe
    - 7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami
    - 7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki
  8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami
  9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami
  10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami
  11. Załączniki
- Spis tabel i rysunków

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe stanowi dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, a także dorobek czasów współczesnych. Jest to wartość materialna i niematerialna określająca nasze pochodzenie i kulturę. Na dorobek ten składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak również wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne ludzkości, m.in. w zakresie nauki, sztuki, architektury czy techniki. Elementem dziedzictwa kulturowego są zabytki, w tym: zabytki ruchome, zabytki nieruchome oraz zabytki archeologiczne. Są one nie tylko cennym źródłem informacji nt. życia naszych przodków, ale również ważnym elementem rozwoju społeczno-gospodarczego, bowiem bogate i różnorodne dziedzictwo kulturowe stanowi, istotną dla rozwoju lokalnych samorządów, atrakcję turystyczną. Dziedzictwo kulturowe jest zatem fundamentem tożsamości danej społeczności, dlatego ważna jest jego ochrona w celu zachowania tego dorobku dla przyszłych pokoleń.

Obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami wynika z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przyjęty w formie uchwały program stanowi element polityki samorządowej i służy podejmowaniu działań w zakresie inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, a także promowania dziedzictwa kulturowego. Powinien być narzędziem mającym na celu eksponowanie walorów krajobrazu kulturowego, jak również wykorzystanie dorobku kulturowego na cele społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Głównym odbiorcą programu jest lokalna społeczność, w tym właściciele i użytkownicy obiektów zabytkowych, ale także wszyscy mieszkańcy danej jednostki samorządu terytorialnego, którzy poprzez swoją działalność, wpływają na zachowanie i pielęgnowanie dziedzictwa kulturowego danego obszaru.

Celem opracowania **Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Łyszkowice na lata 2022-2025** jest dążenie do poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego, a przez to zachowanie piękna krajobrazu kulturowego. Został on opracowany na podstawie gminnej ewidencji zabytków gminy Łyszkowice przyjętej zarządzeniem nr 427/2017 Wójta Gminy Łyszkowice z dnia 19 grudnia 2017 r. Program ma pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe Gminy Łyszkowice. Wskazane w Programie działania są skierowane na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Głównymi odbiorcami niniejszego dokumentu są mieszkańcy Gminy, którzy bezpośrednio odczuwają efekty jego wdrażania. Poprzez działania edukacyjne, realizacja Programu może budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości oraz zacieśnia procesy integracyjne w społeczności lokalnej.

Reasumując, przedmiotem niniejszego opracowania jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych Gminy Łyszkowice, a celem jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami.

2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i opracowania programu opieki nad zabytkami jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840). Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania programów przez samorządy, zarówno na szczeblu wojewódzkim, powiatowym, jak i gminnym. W myśl art. 87 ustawy, programy opieki nad zabytkami opracowywane są na 4 lata i mają na celu w szczególności:

1. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
2. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
3. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
4. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
5. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
6. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z realizacji programu zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) co 2 lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki w Polsce objęte zostały ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Art. 5 Konstytucji RP brzmi: *„Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”*. Zaś w art. 6 ust. 1 Konstytucji RP czytamy: *„Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”*. Natomiast art. 86 Konstytucji RP wskazuje, że *„każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie”*.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest wspomniana ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 poz. 840). Ustawa określa m.in. przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi. Zgodnie z art. 3 ww. ustawy zabytek to *„nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”*. Zabytki dzielą się na trzy zasadnicze grupy:

- zabytki nieruchome – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości;
- zabytki ruchome – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych;
- zabytki archeologiczne – zabytki nieruchome, będące powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożone z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytki ruchome, będące tym wytworem.

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów. Zadania publiczne o charakterze ponadgminnym określa ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2020 poz. 559 ze zm.).

Z punktu widzenia niniejszego opracowania istotne jest uwzględnienie innych uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w wielu obowiązujących ustawach, w tym w:

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2022 poz. 503),
- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2021 poz. 2351, ze zm.),

- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2021 poz. 1973, ze zm.),
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2022 poz. 916),
- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2021 poz. 1899),
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2020 poz. 194),
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2022 poz. 1327).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 2022 poz. 385),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2019 poz. 1479).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020 poz. 164, ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2019-2022

Dokument stanowi załącznik do uchwały nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (poz. 808). Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, poprzez realizację trzech celów szczegółowych, podzielonych na następujące kierunki działań:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”:

- a. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
- b. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”:

- a. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
- b. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”:

- upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości,
- tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Cele Gminy Łyszkowice w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego są spójne z celami na szczeblu krajowym i wpisują się przede wszystkim w cel strategiczny 2 i 3 oraz wzmacniają realizację kierunków działań w nich zawartych.

STRATEGIA ROZWOJU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO (WSPÓLDZIAŁANIE, KULTURA, KREATYWNOŚĆ) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 została przyjęta przez Radę Ministrów uchwałą nr 155 z dnia 27 października 2020 r. Strategia zakłada trzy cele szczegółowe, które obejmują:

- zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej,
- wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą,
- wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

Założenia Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Łyszkowice na lata 2022-2025 wpisują się w cele i założenia przyjęte w powyższym Dokumencie, głównie poprzez realizację celu szczegółowego 2.

4.2. Relacje programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO 2030

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2030 została przejęta przez Sejmik Województwa Łódzkiego uchwałą nr XXXI/414/21. Cele strategiczne i wyznaczone do nich cele operacyjne ujęte w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego to:

1. Nowoczesna i konkurencyjna gospodarka:
  - 1.1. Zwiększenie potencjału badawczego i innowacyjnego;
  - 1.2. Podnoszenie jakości kapitału ludzkiego;
  - 1.3. Wsparcie rozwoju MŚP;
  - 1.4. Rozwój sektora rolnego i zwiększenie jego konkurencyjności;

2. Obywatelskie społeczeństwo równych szans:
  - 2.1. Rozwój kapitału społecznego;
  - 2.2. Poprawa stanu zdrowia mieszkańców;
  - 2.3. Ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego;
3. Atrakcyjna i dostępna przestrzeń:
  - 3.1. Adaptacja do zmian klimatu i poprawa jakości zasobów środowiska;
  - 3.2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu;
  - 3.3. Zwiększenie dostępności transportowej;
  - 3.4. Nowoczesna energetyka w województwie;
  - 3.5. Racjonalizacja gospodarki odpadami;
  - 3.6. Zwiększenie dostępności do usług teleinformatycznych.

Dodatkowo w dokumencie wyznaczono cel horyzontalny: Efektywnie i odpowiedzialnie zarządzany region.

Program Opieki nad zabytkami dla Gminy Łyszkowice na lata 2022-2025 wpisuje się w cel strategiczny 3. Atrakcyjna i dostępna przestrzeń oraz jego cel operacyjny 3.2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu. Zawiera on w swoich kierunkach działań ochronę wartości i kształtowania dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez zwiększenie skali i skuteczności ochrony zasobów kulturowych, w tym wspieranie projektów rewitalizacji zabytków, rozszerzenie możliwości finansowania, wspieranie alternatywnych form finansowania dziedzictwa kulturowego.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO ORAZ PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIEJSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO ŁODZI

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego został przyjęty uchwałą nr LV/679/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 sierpnia 2018 r. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa stanowi podstawowe narzędzie dla kształtowania przez samorząd wojewódzki regionalnej polityki przestrzennej.

W Planie wyznaczono 9 celi szczegółowych:

1. Region spójny, o zrównoważonym systemie osadniczym;
2. Region o wysokiej jakości i dostępności infrastruktury transportowej;
3. Region o wysokiej jakości i dostępności infrastruktury technicznej;
4. Region o wysokiej jakości środowiska przyrodniczego;
5. Region o dobrze zachowanym dziedzictwie kulturowym;
6. Region o wysokiej atrakcyjności turystycznej;
7. Region o krajobrazie wysokiej jakości;
8. Region o wysokim poziomie bezpieczeństwa publicznego;

9. Region efektywnie wykorzystujący endogeniczny potencjał rozwojowy na rzecz zrównoważonego rozwoju przestrzennego.

Program Opieki nad zabytkami dla Gminy Łyszkowice na lata 2022-2025 wpisuje się w cel szczegółowy 5. Region o dobrze zachowanym dziedzictwie kulturowym. Uwzględnia on m.in. działania z zakresu ochrony obiektów zabytkowych.

WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM NA LATA 2020-2030

Wojewódzki Program Opieki na Zabytkami został przyjęty przez Sejmik Województwa Łódzkiego uchwałą nr XXI/352/20 z dnia 27 października 2020 r. W dokumencie tym wyznaczono trzy cele operacyjne oraz w ich ramach poszczególne działania:

1. Atrakcyjność krajobrazu kulturowego,
  - 1.1. Tworzenie uwarunkowań dla skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego,
  - 1.2. Poprawa stanu zachowania zabytków.
2. Zintegrowany system zarządzania dziedzictwem kulturowym,
  - 2.1. Tworzenie i udostępnianie cyfrowych baz danych oraz zasobów,
  - 2.2. Wzmacnianie instytucji działających na rzecz dziedzictwa kulturowego,
  - 2.3. Poprawa bezpieczeństwa i dostępności zabytków ruchomych.
3. Tożsamość wielokulturowa regionu
  - 3.1. Kreowanie marki Łódzkie poprzez produkty związane z dziedzictwem kulturowym,
  - 3.2. Edukacja kulturowa i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

Podczas opracowania Program Opieki nad zabytkami dla Gminy Łyszkowice na lata 2022-2025 wzięto pod uwagę założenia wojewódzkiego programu. W związku z tym, Programy są ze sobą zgodne, a gminny POŚ realizuje zapisy wojewódzkiego dokumentu.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

STRATEGIA ROZWOJU GMINY ŁYSZKOWICE NA LATA 2015-2022

Strategia Rozwoju Gminy została przyjęta uchwałą nr IX/37/2015 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 27 maja 2015 r. Celem głównym dokumentu: stworzenie optymalnych warunków zamieszkania oraz zrównoważony, dynamiczny rozwój gminy Łyszkowice, przy wykorzystaniu istniejącego potencjału gospodarczego i ludzkiego, z zachowaniem ładu przestrzennego oraz środowiska przyrodniczego.

- Cel strategiczny I: Rozwój przedsiębiorczości wśród mieszkańców, pozyskanie inwestorów zewnętrznych oraz wsparcie sektora rolniczego
- Cel strategiczny II: Polepszenie standardu życia mieszkańców Gminy

- Cel strategiczny III: Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz kształtowanie ładu przestrzennego
- Cel strategiczny IV: Odnowa i rozwój miejscowości wiejskich.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Łyszkowice realizuje cel strategiczny IV: Odnowa i rozwój miejscowości wiejskich.

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY ŁYSZKOWICE

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przyjęte zostało uchwałą nr XXVII/149/2013 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 30 stycznia 2013 r. Dokument ten określa kierunki działań w zakresie różnych funkcji działalności Gminy, w tym m.in. funkcji kulturowych. W Studium wskazano obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Przedsięwzięcia planowane w Programie opieki nad zabytkami dla Gminy Łyszkowice są spójne ze założeniami Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i określonymi w nim kierunkami dotyczącymi rozwoju i zagospodarowania przestrzennego Gminy Łyszkowice, szczególności z zakresu ochrony wartości kulturowych.

Wobec powyższego należy stwierdzić, że Program opieki nad zabytkami dla Gminy Łyszkowice jest spójny ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Łyszkowice.

MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Gmina Łyszkowice posiada miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obejmujące 35% obszaru gminy. Miejscowe plany obejmują w całości miejscowość: Bobiecko, Kuczków, Łągów, Seligów, Stachlew i Zakulin oraz częściowo pokrywają miejscowość Czatolin, Kalenice, Łyszkowice, Polesie i Wrzeczko.

Ocenia się że zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, są wystarczające i umożliwiają ochronę zabytków w dostateczny sposób.

Zapisy prawa miejscowego dotyczą m.in. przekształceń i rozwoju przestrzennego, wprowadzają zapisy dotyczące nowo powstającej zabudowy opartej na kontynuacji form przestrzennych i architektonicznych w zgodzie z już istniejącą zabudową poprzez m.in. wielkość i sposób zagospodarowania parceli, rodzaj, kształt i proporcje budynków czy detali architektonicznych. Spowoduje to harmonijny rozwój nowej zabudowy przy zachowaniu i ochronie istniejących obiektów zabytkowych.

Wobec powyższego Program opieki nad zabytkami dla Gminy Łyszkowice jest zgodny z miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, w których zawarto ustalenia odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zamieszczono w tabeli poniżej.

Tabela 1. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na obszarze gminy oraz zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

Lp.	Uchwała	Zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej
1.	Uchwała nr X/48/95 Rady Gminy w Łyszkowicach z dnia 21 sierpnia 1995r. w sprawie zmiany miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice - fragmenty wsi Czatoлин, Kalenice i Kolonia Łyszkowice	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
2.	Uchwała nr XIII/61/95 Rady Gminy w Łyszkowicach z dnia 28 grudnia 1995r. w sprawie zmiany miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice - fragmenty wsi Czatoлин i Łyszkowice	§ 2. 4. Warunki zagospodarowania wynikające z potrzeb ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego. 3) Na terenie wsi Łyszkowice, dawniej wsi arcybiskupiej, prace ziemne pod nadzorem konserwatorskim wynikającym z przepisów szczególnych.
3.	Uchwała nr XVIII/92/96 Rady Gminy w Łyszkowicach z dnia 30 września 1996 r. w sprawie zmiany miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice - fragment wsi Łyszkowice	§ 2. 2. Warunki zagospodarowania wynikające z potrzeb ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego. 1) Teren położony w obszarze znalezisk archeologicznych, podlegających rygorom ochrony konserwatorskiej określonym przepisami szczególnymi.
4.	Uchwała nr XXIX/154/98 Rady Gminy w Łyszkowicach z dnia 18 czerwca 1998 r. w sprawie zmiany miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice - fragment wsi Łyszkowice	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
5.	Uchwała nr IV/18/98 Rady Gminy w Łyszkowicach z dnia 29 grudnia 1998 r. w sprawie zmiany miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice - fragmenty wsi Czatoлин i Kalenice	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
6.	Uchwała nr XI/66/2000 Rady Gminy w Łyszkowicach z dnia 7 lutego 2000r. w sprawie zmiany miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice, fragment wsi Czatoлин	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
7.	Uchwała nr XV/84/2000 Rady Gminy w Łyszkowicach z dnia 30 czerwca 2000 r. w sprawie zmiany miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice - fragment wsi Kalenice	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
8.	Uchwała Nr XV/88/2000 Rady Gminy w Łyszkowicach z dnia 30 czerwca 2000 r. w sprawie zmiany miejscowego ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice - fragment wsi Kalenice	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
9.	Uchwała nr XXVIII/151/2002 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 28 marca 2002 r. w sprawie zmiany miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice - fragmenty wsi Kalenice i Łyszkowice	<p>§ 8. Zasady i warunki zagospodarowania wynikające z potrzeb ochrony środowiska kulturowego:</p> <p>1) ustala się obszar (teren o symbolu 8.06.MNp w Łyszkowicach) występowania i ochrony znalezisk archeologicznych w których obowiązują zasady zagospodarowania wynikające z konserwatorskich przepisów szczególnych, a w tym:</p> <ul style="list-style-type: none"> — przy wykonywaniu prac ziemnych związanych z zabudową i zagospodarowaniem terenu wymagany jest nadzór konserwatorski, — przy wykonywaniu prac ziemnych związanych z zabudową i zagospodarowaniem terenu w obrębie lokalizacji stanowisk archeologicznych wymagane jest wyprzedzające wykonanie ratowniczych badań wykopaliskowych, <p>2) w sytuacji stwierdzenia lokalizacji stanowiska archeologicznego w obszarze ochrony znalezisk archeologicznych wymagane jest wykonanie sondażu lub badań archeologicznych.</p>

Lp.	Uchwała	Zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej
10.	Uchwała nr VII/40/2003 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 5 czerwca 2003 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice – fragmenty wsi Polesie i Stachlew	<p>§ 4. Ustalenia ogólne dotyczące zasad i warunków zagospodarowania wynikające z potrzeb ładu przestrzennego, ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.</p> <p>4. Ustala się – w obszarach stanowisk archeologicznych, przy prowadzeniu wszelkich prac ziemnych, w tym towarzyszących realizacji inwestycji – nakaz przeprowadzenia ratowniczych badań archeologicznych. Badania te winny być przeprowadzone wyprzedzająco wobec terminu rozpoczęcia inwestycji. Szczegółowy termin badań winien być uzgodniony przez inwestora z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.</p> <p>5. Ustala się – w obszarach ochrony stanowisk archeologicznych – nakaz ustanowienia nadzoru archeologicznego na czas prowadzenia wszelkich prac ziemnych, w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.</p>
11.	Uchwała nr XLIV/227/2010 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 28 maja 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice, obszar położony w Łyszkowicach, w rejonie ul. Brzezińskiej, Chruślińskiej, Głowackiego i Targowej	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
12.	Uchwała nr XLVI/237/2010 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 25 sierpnia 2010 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice, obszary wsi: Kuczków, Łągów, Zakulin, Bobiecko, Seligów, Stachlew oraz fragmenty obszarów wsi Polesie i Łyszkowice	<p>§ 7. Na obszarze objętym planem ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) w obszarze planu ochronie podlega stanowisko archeologiczne we wsi Bobiecko obszar wpisany do rejestru zabytków (decyzja nr 784 z dnia 15 stycznia 1988r.); 2) w obszarze planu ochronie podlegają obiekty wpisane w ewidencji zabytków: <ol style="list-style-type: none"> a) w Bobiecku, domy Nr 6, 13 i 43, b) w Kuczkowie, dom Nr 1, c) w Łągowie, domy Nr 1, 19, 48, 56, 75 i obora w zagrodzie Nr 13, d) w Polesiu, kapliczka, domy Nr 72, 80, 142 i obora w zagrodzie Nr 144, e) w Seligowie, domy Nr 25, 58 i 64, f) w Stachlewie, dom Nr 151 i obora w zagrodzie Nr 190, g) w Zakulinie, dom Nr 2. 3) realizacja zagospodarowania w obrębie działki budowlanej na której występują obiekty wpisane w ewidencji zabytków podlegają nadzorowi konserwatorskiemu na podstawie przepisów szczególnych; 4) na obszarze planu ochronie podlegają pozostałe stanowiska archeologiczne nie wpisane do rejestru zabytków; 5) na terenach lub fragmentach terenów, które położone są w obszarach występowania stanowisk archeologicznych, wykonywanie prac ziemnych związanych z zabudową i zagospodarowaniem terenu wymaga przeprowadzenia wyprzedzających ratowniczych badań wykopaliskowych; 6) na terenach lub fragmentach terenów położonych w obszarze ochrony stanowisk archeologicznych, prace ziemne podlegają nadzorowi konserwatorskiemu na warunkach określonych w przepisach szczególnych, wykonywanie prac ziemnych związanych z zabudową i zagospodarowaniem terenu wymaga nadzoru archeologicznego w czasie ich realizacji; 7) w przypadku stwierdzenia lokalizacji stanowiska archeologicznego w obszarze ochrony stanowisk archeologicznych, wykonywanie robót ziemnych związanych z zabudową i zagospodarowaniem terenu wymaga przeprowadzenia ratowniczych badań wykopaliskowych.

Lp.	Uchwała	Zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej
13.	Uchwała nr VI/24/2011 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 30 marca 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice, fragment obszaru wsi Wrzeczko	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
14.	Uchwała nr IX/45/2011 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 18 lipca 2011 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice, obszar położony w Łyszkowicach, w rejonie ul. Polnej	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
15.	Uchwała nr XLVII/243/2014 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 24 września 2014 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice, obszary wsi: Kuczków, Łągów, Zakulin, Bobiecko, Seligów, Stachlew oraz fragmenty obszarów wsi Polesie i Łyszkowice, na fragmentach obszarów wsi Kuczków, Łągów, Seligów, i Zakulin	<p>§ 7. Na obszarach objętych zmianą miejscowego planu ochronie podlegają stanowiska archeologiczne.</p> <p>§ 13. 3. Ustala się następujące przeznaczenie i szczególne warunki zagospodarowania oraz ograniczenia w użytkowaniu dla terenów, które zostały oznaczone na rysunku zmiany planu Nr 1 symbolami 6.38.KDW, 6.39.KDW i 6.48.KDW:</p> <p>2) zasady i warunki zagospodarowania:</p> <p>b) fragment terenu o symbolu 6.38.KDW (wg rysunku planu) położony jest w obszarze występowania stanowiska archeologicznego, realizacja robót ziemnych, związanych z dokonywaniem zmian charakteru dotychczasowej działalności na stanowisku archeologicznym regulują przepisy odrębne.</p> <p>5. Ustala się następujące przeznaczenie i szczególne warunki zagospodarowania oraz ograniczenia w użytkowaniu dla terenów, które zostały oznaczone na rysunku zmiany planu Nr 1 symbolami 6.42.R, 6.44.R i 6.45.R:</p> <p>2) zasady i warunki zagospodarowania terenu:</p> <p>e) fragmenty terenów (wg rysunku planu) położone są w obszarze występowania stanowisk archeologicznych, realizacja robót ziemnych, związanych z dokonywaniem zmian charakteru dotychczasowej działalności na stanowisku archeologicznym regulują przepisy odrębne.</p> <p>6. Ustala się następujące przeznaczenie i szczególne warunki zagospodarowania oraz ograniczenia w użytkowaniu dla terenu, który został oznaczony na rysunku zmiany planu Nr 1 symbolem 6.43.R:</p> <p>2) zasady i warunki zagospodarowania terenu:</p> <p>e) fragment terenu (wg rysunku planu) położony jest w strefie ochrony archeologicznej, w przypadku robót ziemnych, związanych z dokonywaniem zmian charakteru dotychczasowej działalności na terenie strefy, nakazuje się przeprowadzenie badań archeologicznych w formie nadzoru.</p> <p>§ 15. 2. Ustala się następujące przeznaczenie i szczególne warunki zagospodarowania oraz ograniczenia w użytkowaniu dla terenów, który został oznaczony na rysunku zmiany planu Nr 1 symbolem 12.108.R:</p> <p>2) zasady i warunki zagospodarowania terenu:</p> <p>d) fragment terenu (wg rysunku planu) położony jest w strefie ochrony archeologicznej, w przypadku robót ziemnych, związanych z dokonywaniem zmian charakteru dotychczasowej działalności na terenie strefy, nakazuje się przeprowadzenie badań archeologicznych w formie nadzoru.</p> <p>e) fragment terenu (wg rysunku planu) położony jest w obszarze występowania stanowiska archeologicznego, realizacja robót ziemnych, związanych z dokonywaniem zmian charakteru dotychczasowej działalności na stanowisku archeologicznym regulują przepisy odrębne.</p>
16.	Uchwała nr XLVII/244/2014 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 24 września 2014 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>

Lp.	Uchwała	Zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej
	Łyszkowice, obszar położony w Łyszkowicach, w rejonie ul. Brzezińskiej, Chruślińskiej, Głowackiego i Targowej, na fragmencie położonym przy ul. Głowackiego	
17.	Uchwała nr XIV/61/2015 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 27 listopada 2015 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice, obszary wsi: Kuczków, Łągów, Zakulin, Bobiecko, Seligów, Stachlew oraz fragmenty obszarów wsi Polesie i Łyszkowice, na fragmentach obszarów wsi Łągów, Polesie i Stachlew	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
18.	Uchwała nr XIV/62/2015 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 27 listopada 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice, fragmenty obszarów wsi Czatoлин i Kalenice	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
19.	Uchwała nr XXXV/187/2017 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 23 sierpnia 2017 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice, fragmenty obszaru wsi Łyszkowice	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
20.	Uchwała nr XXXV/188/2017 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 23 sierpnia 2017 r. w sprawie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice, obszary wsi Kuczków, Łągów, Zakulin, Bobiecko, Seligów, Stachlew oraz fragmenty obszarów wsi Polesie i Łyszkowice, na fragmencie wsi Stachlew	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>
21.	Uchwała nr XXV/114/2020 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 30 listopada 2020 r. zmiany uchwały Nr XIV/62/2015 Rady Gminy Łyszkowice z dnia 27 listopada 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Łyszkowice, fragmenty obszarów wsi Czatoлин i Kalenice	<i>Brak zapisów odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.</i>

Źródło: Opracowanie własne

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy

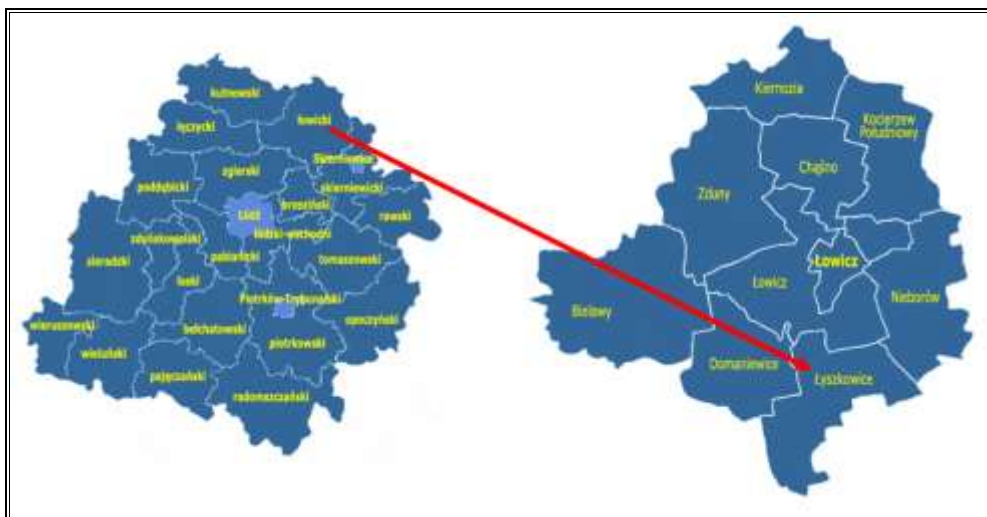
Gmina Łyszkowice jest gminą wiejską o charakterze rolniczo-przemysłowym, położoną w północno-wschodniej części województwa łódzkiego, w powiecie łowickim, w odległości około 40 km w kierunku północno-wschodnim od Łodzi. Jej powierzchnia wynosi 10 730 ha, co stanowi 10,86% powiatu łowieckiego. Siedzibą Gminy jest miejscowość Łyszkowice. Na koniec grudnia 2021 roku gminę Łyszkowice zamieszkiwało 6 470 mieszkańców. Na jej obszarze zlokalizowana jest Autostrada A2 wraz z węzłem drogowym „Łowicz” oraz droga wojewódzka nr 704.

Pod względem etnograficznym gmina Łyszkowice znajduje się na Ziemi Łowickiej, która przynależy do Mazowsza. Teren ten zamieszkuje grupa etnograficzna zwana Księżakami, posługująca się gwarą łowicką.

Gmina Łyszkowice graniczy z:

- od strony północnej z gminami: Nieborów i Łowicz (powiat łowicki),
- od strony zachodniej z gminami: Domaniewice (powiat łowicki) i Głowno (powiat zgierski),
- od strony południowej z gminą Lipce Reymontowskie (powiat skierniewicki),
- od strony południowo-zachodniej z gminą Dmosin (powiat brzeziński),
- od strony wschodniej z gminą Skierniewice (powiat skierniewicki),
- od strony południowo-wschodniej z gminą Maków (powiat skierniewicki).

Rysunek 1. Położenie gminy Łyszkowice na tle województwa łódzkiego powiatu łowickiego

Źródło: www.gminy.pl

5.2.1. Zarys historii obszaru Gminy

Obszar dzisiejszej gminy Łyszkowice to ziemie historycznego Mazowsza. Pierwszymi właścicielami ziemi byli książęta mazowieccy. W XII wieku dobrami tymi władali już arcybiskupi

gnieźnieńscy a później prymasi Polski. Władztwo to trwało nieprzerwanie do końca XVIII wieku. Od roku 1246 mazowieckie ziemie arcybiskupstwa gnieźnieńskiego zyskują nazwę kasztelani łowickiej a rolę centrum administracyjnego pełni pobliski Łowicz. W 1773 r. ziemie te zyskują oficjalną nazwę Księstwa Łowickiego. W czasie rozbiorów Księstwo Łowickie przypadło Prusom, następnie weszło w skład Księstwa Warszawskiego, by w roku 1815, już jak dobra rządowe Rosji, znaleźć się w granicach Królestwa Polskiego. Historia Księstwa Łowickiego jako szczególnej jednostki administracyjnej skończyła się z chwilą wybuchu I wojny światowej. Dzisiejsza zachodnia granica gminy Łyszkowice stanowiła zachodnią granicę Księstwa Łowickiego.¹

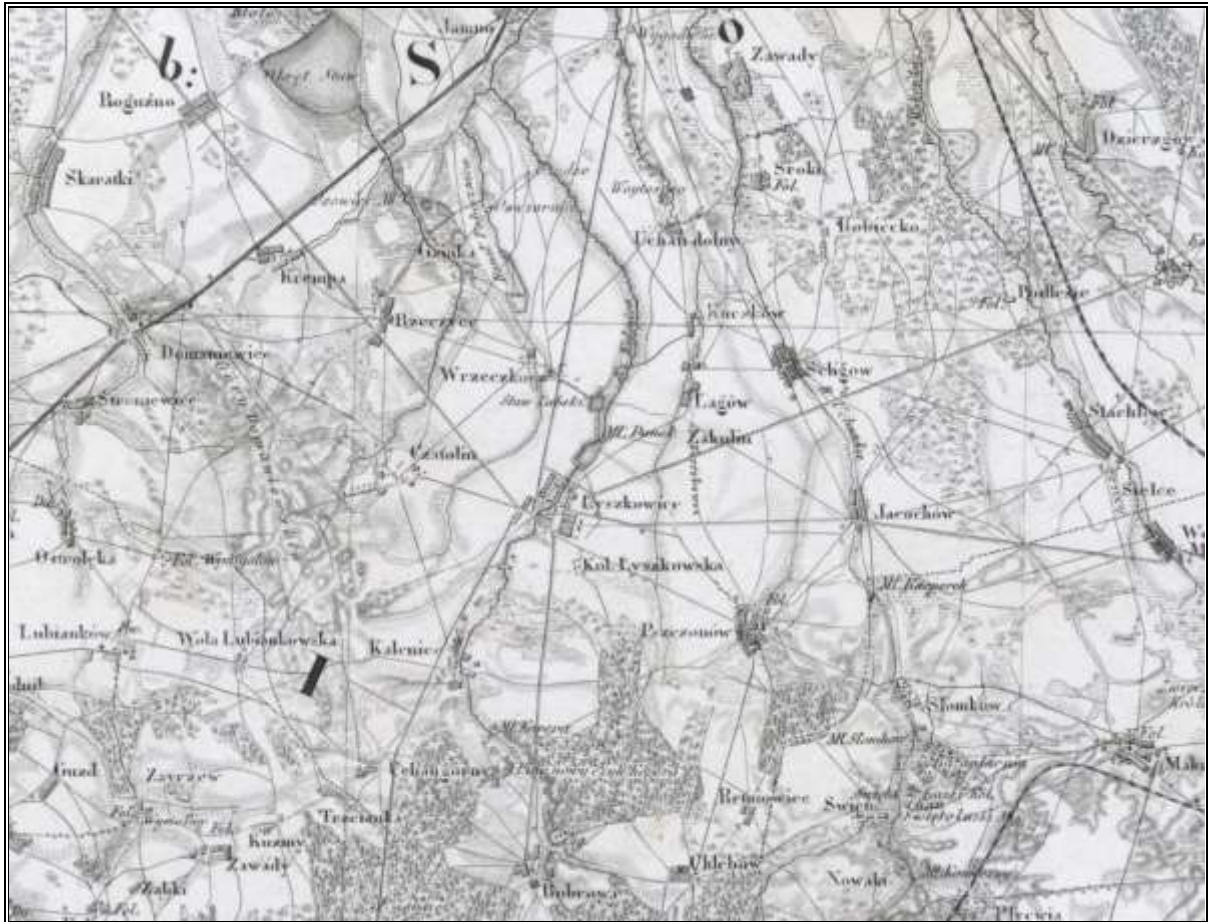
O wsi Łyszkowice pierwsza wzmianka w dokumentach pisanych pochodzi z 1359 r.; dokumentem tym był przywilej księcia mazowieckiego Ziemowita III, potwierdzający przynależność tej miejscowości (zwanej wówczas „Liscowicze”) do dóbr arcybiskupów gnieźnieńskich. Osada została założona już w XIII w. i lokalizacji tej przypisuje się znaczenie militarne. Pod koniec XIV w. za czasów arcybiskupa Jana wieś lokowano według prawa niemieckiego. Z kolei w XV w. za czasów arcybiskupa Oleśnickiego powstał w Łyszkowicach folwark, pod którego zarządem znajdowało się 11 wsi. Szczególne znaczenia Łyszkowice zyskały za rządów arcybiskupów - Jana Dzierzgowskiego i Jana Uchańskiego, kiedy to stały się siedzibą tzw. klucza Łyszkowskiego. Z kolei od XVII w. wieś dzięki zdrowemu mikroklimatowi zyskała dodatkową funkcję - letniej rezydencji arcybiskupiej. Za czasów sprawowania władzy przez arcybiskupów: Wojciecha Baranowskiego, Jana Lipskiego, Macieja Łubieńskiego, Wacława Leszczyńskiego (daty ich „panowania” przypadają na lata 1608 - 1666) odrestaurowano istniejące budynki folwarczne oraz zbudowano murowany pałac - rezydencję. W następnym stuleciu szczególne zainteresowanie arcybiskupów Łyszkowicami wygasło (z wyłączeniem zainteresowania ściąganiem zysków ze swoich dóbr). Po rozbiorach dobra łyszkowickie podobnie jak wszystkie dobra Księstwa Łowickiego, były zarządzane kolejno przez: rząd królestwa Prus, marszałka Francji Ludwika Davoust, cara Aleksandra I, Wielkiego Księcia Konstantego i od 1831 r. ponownie carów Rosji. Łyszkowice za czasów panowania Księcia Konstantego i cara Mikołaja I były siedzibą administracji Księstwa Łowickiego. Od 1822 r. znajdował się tutaj Zarząd Lasów a dziesięć lat później także biura całej administracji Księstwa. W roku 1850 obiekty pofolwarczne znalazły się w rękach Hermana Epsteina. To on uruchomił tutaj dużą cukrownię, nadając Łyszkowicom charakter osady fabrycznej. O wielkości zakładu świadczy liczba zatrudnianych pracowników - w sezonie kampanijnym było ich ok. 800 a poza sezonem - 300. Wokół cukrowni powstawały domy

---

¹ Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Łyszkowice

mieszkalne dla robotników. Poza cukrownią funkcjonowały w Łyszkowicach także browar, olejarnia i cegielnia.²

Rysunek 2. Mapa okolic Łyszkowic z roku 1863

Źródło: <https://bg.uwb.edu.pl/TKKP/>, Topograficzna Karta Królestwa Polskiego

W okresie okupacji hitlerowskiej teren gminy był miejscem walk oddziału AK S. Borowskiego „Maszynisty” w okolicach wsi Chlebów oraz zrzutów lotniczych Cichociemnych we wsi Czatolin, gdzie postawiony został pomnik.³

W XIX w. i początkach XX folwark był znany z hodowli dobrej rasy koni pociągowych oraz produkcji wyrobów wełnianych. W okresie przedwojennym w jednym z budynków funkcjonowała mleczarnia. W 1952 r. cukrownia w Łyszkowicach uległa przeprofilowaniu. W miejsce cukru spożywczego z buraków rozpoczęto produkcję laktozy i pożywek pleśni do produkcji penicyliny. W roku 1976 zakłady przemianowano na Łowickie Zakłady Farmaceutyczne „Polfa” w Łyszkowicach.⁴

² Jw.

³ <https://lyszkowice.pl>

⁴ Jw.

ZNAKI I SYMBOLE

Herb Gminy Łyszkowice przedstawia na tarczy hiszpańskiej w błękitnym polu herbowym złotą wieżę między dwiema srebrnymi liliami, pod którymi znajduje się ryba. Wieża ma trzy kondygnacje i trójkątny daszek. W najniższej kondygnacji umieszczona jest otwarta brama, natomiast w kolejnych pojedyncze okna łukowe. Lilie nawiązują do herbu arcybiskupstwa gnieźnieńskiego, do którego dóbr należały Łyszkowice.

Rysunek 3. Herb Gminy Łyszkowice

Źródło: <http://www.infopolska.com.pl>

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Środowisko kulturowe Gminy Łyszkowice determinowane jest występowaniem na jej terenie: zabytków archeologicznych, zabytków architektury, założeń parkowych, urbanistycznych i ruralistycznych oraz wartości niematerialnych, do których zaliczyć można krajobraz oraz kulturę ludową. Warto podkreślić, że zachowane zasoby dziedzictwa kulturowego gminy stanowią wartości podlegające ochronie prawnej i pozwalają tym samym na wyodrębnienie obszarów o istotnych walorach środowiska kulturowego. Ochrona dóbr kultury materialnej i niematerialnej jest celem polityki przestrzennej, a kształtowanie środowiska kulturowego wpływa na rozwój pozostałych dziedzin regionu, takich, jak: turystyka, rekreacja, rolnictwo, osadnictwo czy leśnictwo.

INSTYTUCJE KULTURY

Główną instytucją kultury działającą na obszarze gminy jest **Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Łyszkowicach**, który służy realizacji zadań Gminy w zakresie upowszechniania kultury, ożywienia lokalnych i regionalnych tradycji kulturowych w kierunku optymalnego zaspokajania potrzeb kulturalnych środowiska, przy uwzględnieniu możliwości kadrowych, lokalnych, finansowych oraz stanu wyposażenia w odpowiedni sprzęt.

Zgodnie ze statutem celami Ośrodka są:

- rozwijanie i zaspokajanie potrzeb kulturalnych i sportowych społeczności gminnej,
- przygotowanie społeczności lokalnej do odbioru i tworzenia wartości kulturowych,

- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w programach kulturalnych, artystycznych i rekreacyjno-sportowych,
- tworzenie warunków do podtrzymywania postaw patriotycznych i kultywowania tradycji,
- edukacja kulturalna i wychowanie przez sztukę,
- zaspokajanie potrzeb w zakresie rekreacji i turystyki,
- podejmowanie innych działań, wynikających z potrzeb środowiska lokalnego.

W Gminnym Ośrodku Kultury i Sportu w Łyszkowicach odbywają się zajęcia plastyczne - grupa dziecięca, folkowe dla dzieci, śpiewu dla seniorów, tańca breakdance, fitness dla młodzieży i dorosłych, karate dla dzieci, tenis stołowy, orkiestra dęta, taniec towarzyski dla dzieci oraz trening funkcjonalny dla dorosłych.

Na terenie gminy, w ramach Ośrodka Kultury działa również **Gminna Biblioteka Publiczna**. W roku 2021 księgozbiór biblioteki liczył 17 541 woluminów, natomiast liczba czytelników w ciągu roku wyniosła 458 osób.

KLUBY, ORGANIZACJE I STOWARZYSZENIA

Życie kulturalne prowadzone jest również przez niektóre zespoły ludowe, kluby, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia działające na terenie gminy, do których należą m.in. ochotnicze straże pożarne czy koła gospodyń wiejskich.

TURYSTYKA I REKREACJA

Gmina Łyszkowice nie posiada rozbudowanej oferty turystycznej. Podstawową formą turystyki na terenie gminy jest turystyka krajoznawcza, rozwijająca się w oparciu o posiadane obiekty zabytkowe i miejsca historyczne. Takim miejscem jest m.in. wieś Czatolin, która w czasie II wojny światowej była obszarem pierwszego zrzutu alianckiego nad okupowaną Polską. Zdarzenie to miało miejsce w nocy z 7 na 8 listopada 1941 roku. Wówczas na pokładzie angielskiego samolotu "Halifax" znalazło się dwóch cichociemnych - porucznik Jan Piwnik oraz kapitan Niemir Bidziński. Lot ten zapoczątkował systematyczne zrzuty sprzętu nad okupowanym krajem. Dla upamiętnienia tego wydarzenia we wsi Czatolin postawiono pomnik, przy którym corocznie odbywają się uroczystości o charakterze ponadlokalnym.

Na uwagę zasługują również przebiegający przez tutejszy obszar szlak rowerowy: „SZABLE I BAGNETY” o łącznej długości 119 km. Oznakowany został kolorem czerwonym, zgodnie ze standaryzacją PTTK. Wiedzie on przez południową część powiatu łowickiego i miejsca nawiązujące do najważniejszych wydarzeń historycznych w dziejach regionu i kraju - powstań narodowych i obu wojen światowych.

Rysunek 4. Szlaki rowerowe Ziemi Łowickiej

Źródło: <https://www.lodzkie.pl/>

Gmina nie posiada rozwiniętej bazy turystycznej (noclegowej i gastronomicznej). Dzięki walorom krajobrazowym oraz przyrodniczym szczyli się jednak kompleksami leśnymi, stawami hodowlanymi, atrakcyjnymi terenami łowieckimi dla myśliwych polujących na kaczki i bażanty, ale również bliskością Nieborowa – gminy o wielu zabytkach przyciągających rzesze turystów.⁵

Promocja gminy prowadzona jest przede wszystkim przez stronę internetową, popularne media społecznościowe oraz lokalną prasę. Ponadto osoby prywatne oferujące noclegi promują swoje usługi przez portale noclegowo – turystyczne.

FORMY OCHRONY PRZYRODY

Krajobraz kulturowy determinowany jest poniekąd również przez środowisko naturalne i występujące na danym obszarze tereny i obiekty podlegające ochronie. Formami ochrony

⁵ Strategia Rozwoju Gminy Łyszkowice na lata 2015 - 2022

przyrody w granicach gminy są: rezerwat przyrody Kwaśna Buczyna utworzony zarządzeniem Ministra Leśnictwa z dnia 12 maja 1954 r., rezerwat przyrody Bukowiec utworzony rozporządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 23 grudnia 1998 r., dwa użytki ekologiczne utworzone rozporządzeniem nr 2 Wojewody Skierniewickiego z dnia 15 stycznia 1996 r. oraz 3 pomniki przyrody utworzone rozporządzeniem nr 29 Wojewody Skierniewickiego z dnia 21 grudnia 1998 r.

HISTORYCZNE UKŁADY PRZESTRZENNE I ZABUDOWA

Pod względem typu osadnictwa wiejskiego, wg podziału M. Kiełczewskiej-Zaleskiej, na obszarze gminy występują dwa główne typy osadnictwa. Jest to przeważająca w południowej części gminy sieć wsi skupionych o średniej wielkości, dopełniona osiedlami rozproszonymi i rzędówkami z XIX i XX wieku oraz występująca w części północnej sieć luźnych rzędówek.

Według podziału H. Szulc, na terenie gminy głównym typem morfogenetycznym osadnictwa wiejskiego są rzędówki oraz ulicówki.

Zagrożeniem dla tych układów jest m.in. rozwój współczesnej zabudowy mieszkaniowej i usługowej, jak również przekształcenia układów drogowych, powodujące sukcesywny zanik czytelności zabytkowych układów przestrzennych ważnych dla zachowania tradycyjnego charakteru krajobrazu, jak i również walorów widokowo-kompozycyjnych historycznych jednostek osadniczych.

MIEJSCA PAMIĘCI

Na uwagę zasługują również miejsca pamięci upamiętniające ważne postacie i wydarzenia. Na terenie gminy takimi miejscami są m.in. pomniki oraz tablice pamiątkowe. Do najważniejszych należy m.in. pomnik Cichociemnych w Czatolinie, pomnik poległych w powstaniu styczniowym w Łyszkowicach, pomnik poległym w walkach za Polskę w okresie I wojny światowej w Łyszkowicach czy pomnik żołnierzy Armii Krajowej w Bobrowej.

Rysunek 5. Pomnik Cichociemnych w Czatolinie

Źródło: <https://lyszkowice.pl/>

5.2.3. Zabytki nieruchome

Na terenie gminy Łyszkowice występują zabytki nieruchome ujęte w rejestrze zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków i gminnej ewidencji zabytków. Wykaz zabytków nieruchomych ujętych w rejestrze zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków przedstawiono w Załączniku nr 1 do niniejszego Programu.

5.2.4. Zabytki ruchome

Rejestr zabytków ruchomych prowadzony jest przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Do rejestru nie są wpisywane obiekty wpisane do inwentarza muzeum lub wchodzące w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Zasoby muzealne i archiwalne chronione są na podstawie odrębnych przepisów.

Na terenie gminy Łyszkowice nie znajdują się zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków ruchomych. Do cenniejszych obiektów zaliczyć należy natomiast zabytkowe wyposażenie kościołów i obiektów sakralnych.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. Stanowiska archeologiczne to materialne ślady działalności ludzi. W ich obrębie grupują się zazwyczaj pozostałości licznych powstających i zamierających kolejno osad. Do stanowisk archeologicznych zaliczyć możemy m.in. cmentarzyska, obozowiska, ślady epizodycznej działalności człowieka, pracownie, skarby itp.

Na obszarze gminy najcenniejszym stanowiskiem archeologicznym jest stanowisko nr 1 w miejscowości Bobiecko, które wpisane zostało do rejestru zabytków decyzją nr 784 z dnia 15.01.1988 roku. Wykaz wszystkich stanowisk archeologicznych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków przedstawiono w załączniku 2 do niniejszego Programu.

Spośród zabytków archeologicznych największe znaczenie dla odtworzenia historii miejscowego osadnictwa mają dwa typy stanowisk: osady i cmentarzyska. Szczególną wartość przedstawiają tzw. stanowiska wielokulturowe, czyli takie, w obrębie których odkryto ślady pobytu kilku następujących po sobie grup ludności reprezentujących odmienne kultury archeologiczne i różny poziom rozwoju i umiejętności.

Najistotniejszymi zagrożeniami dla stanowisk archeologicznych na terenie gminy są przede wszystkim prace rolnicze oraz inwestycje budowlane, ponieważ zdecydowana większość stanowisk nie posiada własnej formy terenowej. Wiąże się to z nieświadomością mieszkańców istnienia i wartości znalezisk archeologicznych. Wiele z nich jest nieświadomie niszczone lub nie są one zgłaszane według obowiązujących przepisów. Zachowanie takie powoduje nieodwracalne uszczuplenie zasobów dziedzictwa archeologicznego na terenie gminy.

Wprawdzie według art. 108 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r., poz. 840) niszczenie lub uszkodzenie zabytków, świadomie bądź nieświadomie jest przestępstwem, to bez zaangażowania i wsparcia świadomych mieszkańców gminy, bardzo trudno jest egzekwować ich prawną ochronę.

Do najważniejszych działań gminnych w zakresie opieki nad nimi zaliczyć można:

- prowadzenie monitoringu stanu zachowania stanowisk archeologicznych,
- kontrolowanie podczas wydawania pozwoleń budowlanych, czy inwestycja nie będzie prowadzona w miejscu stanowiska archeologicznego bądź strefy archeologicznej ochrony konserwatorskiej wyznaczonej w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego,
- popularyzację zasad ochrony zabytków oraz znaczenia i atrakcyjności archeologicznego dziedzictwa kulturowego wśród społeczności lokalnej.

Ponadto zgodnie z art. 31, ust. 1a pkt 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 r., poz. 840) osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala konserwator zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny.

Dodatkowo w związku z możliwością istnienia zabytków archeologicznych do tej pory nie ujawnionych, zgodnie z art. 32 i 33 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, należy w przypadku natrafienia w trakcie robót ziemnych na przedmioty, co do których istnieje przypuszczenie, że są zabytkami, należy roboty przerwać i powiadomić o fakcie odkrycia Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie gminy Łyszkowice nie występują zabytki w zbiorach muzealnych i innych

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest celem Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. Niematerialne dziedzictwo kulturowe przejawia się m.in. w następujących dziedzinach: tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sztuki widowiskowe, zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne, wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata, a także umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

W rozumieniu Konwencji UNESCO „niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza *praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności, jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową, które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności.*

Do najważniejszego dziedzictwa niematerialnego regionu należy zaliczyć folklor oraz gwarę łowicką. Tereny w okolicy Łowicza od XVIII w. należały do dóbr prymasowskich, a w okresie zaborów do Księstwa Łowickiego, na obszarze którego obowiązywały inne, łagodniejsze prawa oraz większe swobody. Dzięki temu wykształciła się tutaj własna kultura i folklor określany jako sztuka „księżacka” lub „łowicka sztuka ludowa”. Aktualnie pojawia się tendencja do utożsamiania Ziemi Łowickiej z Powiatem. Poza granicami powiatu pozostały południowe tereny Księstwa, ale ich mieszkańców etnicznie zalicza się do Księżaków. Do północnych i wschodnich obszarów powiatu włączono ziemie przylegające do dawnego Księstwa. Problemy ze ścisłym określeniem, czym jest Ziemia Łowicka, nie dyskwalifikują jednak nazwy „łowicka sztuka ludowa”. Teren i sztuka są ściśle ze sobą związane, charakteryzują się historyczną ciągłością i jedna współokreśla drugą. Księżaków łączy nie tylko zamieszkiwanie wspólnego terytorium, ale i to, że na tym obszarze zamieszkują ludzie o podobnej kulturze, tradycji, zwyczajach.

Ludność posługuje się własną gwarą zwaną łowicką, zaliczaną do odmian dialektu mazowieckiego, chociaż posiada ona wiele cech wspólnych również z dialektem małopolskim. Jednak tylko niewielu z nich potrafi posługiwać się nią biegle, a to z uwagi na fakt, że gwara ta w przeszłości było silnie tępiona, za mówienie gwarą np. w szkołach stosowane były nawet kary cielesne. Obecnie, gwara przeżywa swój nowy rozkwit i stanowi jeden z najważniejszych elementów tradycji łowickiej, a umiejętność mówienia gwarą uważana jest za duży atut. Osoby takie są doceniane i zapraszane na różnego rodzaju imprezy kulturowe, aby przekazywać ją nowemu pokoleniu.⁶

Na obszarze Księstwa Łowickiego wykształcił się także własny styl budownictwa. W czasach pańszczyźnianych wieś łowicka skupiona była głównie na małym terenie, zazwyczaj w okolicy zbiornika wodnego o przeważnie kształcie kolistym, owalnym, widlicowym lub ulicowym. Po uwłaszczeniu chłopów i przeprowadzeniu komasacji każdy gospodarz otrzymał własne gospodarstwo razem z siedliskiem, co spowodowało zanik starego układu i początek powstawania nowych wsi w układzie luźnej zabudowy rzędowej ciągnącej się nieraz kilka kilometrów. Głównymi materiałami budowlanymi było na początku drewno i glina z domieszką rżniętej słomy, kamienie i glazy narzutowe, a później także cegły i pustaki. Dach był wykonany ze słomy, trzciny lub rogoży. Najstarsze dachy były czterospadowe, na początku XX w. pojawiły się także dachy ze szczytami naczółkowymi, a w latach 30. dachy dwuspadowe ze szczytami prostymi. Konstrukcja ścian budynków drewnianych była na początku słupowa tj. układana z bali dartych i tartych, potem pojawiła się konstrukcja węglowa, a w XX w. konstrukcja ryglowa. Zagrody wytworzyły się po okresie pańszczyźnianym i tworzyły one zwartą i ciasną zabudowę. Były one większe niż te w sąsiednich regionach i budowane na

---

⁶ Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łowicza na lata 2020-2023

planie kwadratu lub prostokąta oraz oddzielone od siebie różnego rodzaju płotami, parkanami lub polnymi kamieniami. Domy stawiane były licem do drogi z oknami w kierunku południowym. Na przestrzeni lat, wraz z rozwojem budownictwa ilość pomieszczeń zwiększała się z 1 izby do nawet 4 lub 5. Od XIX w. pojawił się zwyczaj bielenia ścian zewnętrznych wapnem i malowania na nich wzorków roślinności, tj. głównie drzew i kwiatów. Następnie, pod koniec XIX w. wykształciła się moda na barwienie ścian na niebiesko, na których malowano na biały kolor elementy roślinne.

Wnętrza łowickich chałup były bardzo bogato i kolorowo zdobione. Zasadą tego jest pojawienie się na wsi kolorowego papieru glansowanego, co nastąpiło ok. 1860 r. Malunki na ścianach zostały wtedy zastąpione ozdobami, wycinanymi z papieru. Były to głównie różnego rodzaju kształty z motywami roślinnymi. W taki sposób ozdabiano belki sufitów, ściany, obrazy, okna i sprzęty domowe. Na ścianach zawieszano także sporo obrazów świętych, których liczba dochodziła nieraz do dwudziestu. Izba dekorowana była także prawdziwymi i sztucznymi kwiatami, robionymi ze słomy, bibuły, papieru lub wełny, i ozdabianymi cekinami lub koralikami.

Chlubą regionu jest regionalny strój ludowy. W porównaniu do innych strojów regionalnych księżacki wyróżnia się bogatszym układem kolorystycznym i malowniczym wykończeniem. Na strój męski składa się filcowany kapelusz z rondem, ozdobiony pasem aksamitu, cekinami, koralikami lub kolorową włóczką. Dalej zakładano lnianą lub bawełnianą białą haftowaną koszulę, kamizelkę, a w zimie dodatkowo kaftan i czasem sukmanę. Zamożniejsi nosili stroje bardziej przyozdobione, kolorowe i bogatsze. Na nogi zakładano buty z wysokimi, karbowanymi przy kostce cholewami lub z cholewami prostymi i sztywnymi. Na strój kobiecy składała się kolorowa chusta w kwieciste wzorki noszona na głowie, biała koszula, wielobarwna spódnica o szerokości 5-6 metrów, usztywniające zapaski zakładane na spódnice, szyty zazwyczaj z czarnego aksamitu i zapinany na guziki stanik oraz mały kaftanik zwany spencerkiem. Na nogi zakładano wysokie trzewiki na obcasie sznurowane różnego koloru wełnianymi tasiemkami.⁷

---

⁷ Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łowicza na lata 2020-2023

Rysunek 6. Strój łowicki

Źródło: <https://lyszkowice.pl/>

Kultura łowicka posiada także liczne coroczne zwyczaje i obrzędy. Do najważniejszych należą te związane z Wigilią, Nowym Rokiem, Wielkanocą i Bożym Ciałem. Dodatkowo można wyróżnić te obchodzone wiosną: chodzenie maszkar w ostatki, chodzenie po „dyngusie” z kogutkiem, obchodzenie pól; latem: sobótki i zwyczaje żniwne, święto Matki Boskiej Zielnej; jesienią: siewy, zbiór kartofli, pocieranie lnu, darcie pierza i prądky; zimą: chodzenie kolędników z gwiazdą, szopką i „Herody”. Własne obrzędy i towarzyszące im wierzenia posiadają także urodziny, chrzciny, ożenki lub śmierć kogoś z rodziny, przy czym najbogatszą symbolikę posiada wesele. Trwające przeważnie kilka dni, przypominające niesamowity spektakl, w który zaangażowana była zazwyczaj cała wieś. Każdy dzień wyróżniał się własnymi obrzędami, wydarzeniami i wierzeniami, a całość prezentowała się jako wspaniałe widowisko, dzięki któremu uroczystość ta pamiętana była przez całe życie nie tylko przez małżonków, ale i przez całą wieś, dla której czyjeś wesele stanowiło formę święta i oderwanie się na moment od spraw codziennych. Obecnie najważniejszymi imprezami obchodzonymi na terenie gminy Łyszkowice są dożynki gminne.⁸

⁸ Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łowicza na lata 2020-2023

Rysunek 7. Korwód dożynkowy na terenie gminy Łyszkowice

Źródło: <https://lyszkowice.pl/>

Istotnym elementem folkloru łowickiego są muzyka i tańce, obecne w kulturze łowickiej od zawsze, przekazywane słownie z pokolenia na pokolenie. Na przestrzeni wieków zmieniały się słowa piosenek i powstawały nowe wersje. Główną tematyką pieśni są przeważnie zaloty, miłość, a także żałoba. Utwory wyróżniają się własnym stylem i niektóre wykonywane są na specjalne okazje czy wydarzenia takie jak: dożynki, Wielkanoc, pogrzeby lub wesela. Najpopularniejszym tańcem łowickim jest Oberek, który tańczony jest głównie na weselach. Wśród pozostałych tańców wymienia się: Kujona, Chodzonego oraz różnorodne Walczyki.

Od połowy XIX w. i przez cały wiek XX obserwować można stopniowy zanik tradycyjnej łowickiej kultury ludowej. Powodem były głównie zmieniające się warunki cywilizacyjne oraz ekonomiczne, przede wszystkim postęp technologiczny i przemysłowy, który powodował zanik wiejskiego rzemiosła tradycyjnego. Kolejnym powodem była polityka narodowościowa okupantów, którzy chcieli wykorzenić polskie wartości oraz zniwelować procesy kulturowe, poprzez działania mające piętnować ludzi kontynuujących tradycyjną kulturę. Przez te i wiele innych czynników tradycja pielęgnowania kultury łowickiej pod koniec XX w. w dużej mierze zanikła. Obecnie obserwuje się odrodzenie regionalizmu poprzez rosnącą świadomość grupową, dumę, wspólną przynależność i powiązania kulturowe Księżaków. Starają się oni zachować świadectwo dawnej kultury i tradycji dla przyszłych pokoleń.⁹

⁹ Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łowicza na lata 2020-2023

Kultura Łowicka przedstawia się obecnie bardzo bogato, imponująco oraz okazale. Dzięki charakterystycznym cechom jest ona rozpoznawalna nie tylko w Polsce, ale i za jej granicami. Dodatkowo folklor łowicki, a w szczególności stroje ludowe oraz łowickie wycinanki, utożsamiane są nie tylko z kulturą regionu łowickiego, ale z kulturą i dorobkiem całego kraju.¹⁰

Kultywowaniem i podtrzymywaniem lokalnych obrzędów, obyczajów, tradycji oraz zachowaniem i popularyzacją dziedzictwa kulturowego zajmują się przede wszystkim ludowe zespoły folklorystyczne. Kultywowaniu tradycji folklorystycznych sprzyja zrzeszanie się w organizacjach lokalnych, takich jak Koła Gospodyń Wiejskich, czy Lokalna Grupa Działania (LGD), których celem statutowym jest dbałość o tradycje, budowanie silnych więzi mieszkańców z miejscem zamieszkania oraz wspieranie lokalnych twórców. Gmina Łyszkowice jest członkiem LGD „Gniazdo”.¹¹

Do niematerialnych elementów dziedzictwa kulturowego, na obszarze gminy, można zaliczyć także historyczne i geograficzne nazwy miejscowości, rzek, jezior i innych elementów geograficznych. Do kultywowania pamięci zalicza się również nadawanie nazw ulic i placów wybitnym postaciom oraz wydarzeniom, które są związane z regionem.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zabytki w rejestrze zabytków

Rejestr zabytków, dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy oraz zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Do rejestru nie wpisuje się zabytku: wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, wpisanego do inwentarza muzeum, a także wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Obiekty, zespoły oraz założenia urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków są objęte rygorami prawnymi, które wynikają z obowiązujących przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie prace konserwatorskie, restauratorskie czy roboty budowlane, prowadzenie badań, zmiany przeznaczenia zabytków wpisanych do rejestru, itp. wymagają uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań

¹⁰ Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łowicza na lata 2020-2023

¹¹ Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2020-2023

konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2018 poz. 1609) precyzuje wymagania względem osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych.

Rozporządzenie określa tryb wydawania pozwoleń na:

- prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie prac konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- prowadzenie prac restauratorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie prac restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- prowadzenie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- prowadzenie badań architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- przemieszczenie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków,
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru zabytków, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zbytek ten się znajduje,
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków,
- zmianę przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru zabytków lub sposobu korzystania z tego zabytku,
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru zabytków urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania,
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru zabytków.

Rozporządzenie określa także dane i informacje, które powinny zawierać wnioski o wydanie ww. pozwoleń, dokumentacja dołączana do tych wniosków, niezbędna do ich rozpatrzenia, dane i informacje, które zawierają te pozwolenia oraz warunki, które mogą zostać w nich

zastrzeżone, a także elementy, które zawiera dokumentacja prac konserwatorskich i prac restauratorskich prowadzonych przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz dokumentacja badań archeologicznych.

Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości znajdujących się w rejestrze zabytków z terenu gminy Łyszkowice przedstawiono w Załączniku nr 1.

Zabytki w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku. Zgoda ta nie jest wymagana w przypadku włączenia karty ewidencyjnej zabytku nieruchomego.

Wpis do wojewódzkiej ewidencji zabytków nie wywołuje skutków prawnych, ale rodzi pewne obowiązki informacyjne. Zgodnie z art. 28 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru, lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

1. Uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
2. Zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
3. Zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
4. Zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

W przypadku zabytków nieruchomości ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków zastosowanie ma również art. 31 ust. 1a ww. ustawy, zgodnie z którym osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

1. Roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo;
2. Roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków.

Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków z terenu gminy Łyszkowice przedstawiono w Załączniku nr 1.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. oraz rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem¹² ewidencja jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gmin.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Głównym celem prowadzenia ewidencji zabytków jest zebranie i opracowanie najistotniejszych informacji o obiektach zabytkowych niezbędnych do prowadzenia planowej polityki konserwatorskiej w zakresie:

- wpisów do rejestru zabytków;
- współpracy konserwatora przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- prac remontowo – budowlanych;
- dofinansowania prac konserwatorskich;
- przygotowywaniu szczegółowej dokumentacji obiektów dziedzictwa kulturowego.

Na terenie gminy Łyszkowice obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, w których zawarte zostały ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Zgodnie z art. 39, ust.3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. 2021 poz. 2351, ze zm.), w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru

---

¹² zmienione Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019 poz. 1886)

zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się, jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Zgodnie z art. 67, ust.1 ww. ustawy, jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu i uporządkowanie terenu oraz określającą terminy przystąpienia do tych robót i ich zakończenia. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, organ nadzoru budowlanego wydaje ww. decyzję po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Gmina Łyszkowice posiada Gminną Ewidencję Zabytków w postaci kart adresowych dla zabytków nieruchomych, a także dla stanowisk archeologicznych zatwierdzoną zarządzeniem nr 427/2017 Wójta Gminy Łyszkowice z dnia 19 grudnia 2017 r. w sprawie przyjęcia gminnej ewidencji zabytków gminy Łyszkowice.

Należy jednak zauważyć, iż w związku z upływem czasu od sporządzenia Gminnej Ewidencji Zabytków, konieczna jest jej weryfikacja i aktualizacja wykazu obiektów w niej figurujących.

Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z terenu gminy Łyszkowice przedstawiono w Załączniku nr 1.

5.4.1 Stan zachowania zabytków znajdujących się Gminnej Ewidencji Zabytków

Ogólny stan zachowania zabytków na obszarze gminy określić można jako dobry. Większość zabytków poddawana jest regularnym pracom konserwacyjnym i porządkowym – a te o najwyższym znaczeniu kulturowym dla gminy – zgodnie z zaleceniami konserwatora zabytków.

Do głównych zagrożeń obiektów zabytkowych zaliczyć można:

- brak bieżącej, właściwej konserwacji,
- brak bieżących remontów i pielęgnacji,
- niekontrolowaną modernizację (utrata cech stylowych),
- różnorodność materiałów i kolorystyki oraz skali zabudowy,
- zasolenie murów,

- postępującą dewastację/ degradację,
- niekontrolowane zarastanie.

Natomiast do podstawowych zaleceń, w zakresie ochrony zabytków zalicza się:

- konserwację zgodną z wytycznymi konserwatorskimi i z zachowaniem pierwotnych materiałów i kolorystyki (zachowanie cech stylowych),
- bieżące remonty i pielęgnacja,
- wykonanie oznaczeń i zabezpieczenie terenu zabytkowego.

Biorąc pod uwagę znaczenie zabytków dla środowiska kulturowego to większość obiektów, kwalifikuje się jako lokalne. Są to głównie wiekowe obiekty mieszkalne, gospodarcze i sakralne znajdujące się na obszarze gminy, których zachowanie posłużyć może jako pamiątka dawnego budownictwa, dokumentująca rozwój i dzieje gminy oraz dziedzictwa Ziemi Łowickiej. Natomiast wszystkie zabytki wpisane do rejestru zabytków uznać można, jako zabytki o znaczeniu regionalnym.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy

Wszystkie zabytki zachowane na terenie gminy Łyszkowice, szczególnie obiekty sakralne i kultu religijnego są świadectwem dawnej historii tego regionu i wszystkie są bardzo ważne, wzajemnie się uzupełniając. Obiektami o najwyższym znaczeniu dla Gminy są te ujęte w rejestrze zabytków oraz Kościół Parafialny p.w. NMP Królowej Polski.

Budynek gorzelni w Łyszkowicach (ob. mieszkalny)

Jest to budynek wolnostojący, murowany, otynkowany, wybudowany w 1903 roku w stylu neoklasycystycznym. Pierwotnie służył jako browar (gorzelnia), obecnie dom mieszkalny. Założony na planie prostokąta, dwutraktowy, parterowy z mieszkalnym poddaszem, wysoko podpiwniczony, przykryty dachem dwuspadowym z naczółkami.

Budynek wpisany został do rejestru zabytków pod nr 612/180 z dnia 24 sierpnia 1967 r.

Rysunek 8. Budynek gorzelnii w Łyszkowicach

Źródło: <http://www.visitlodzkie.pl> (fot. Tomasz Szwarzak)

Budynek „Podkowa” w dawnym zespole cukrowni w Łyszkowicach (ob. mieszkalny)

Obiekt wybudowany został ok. 1830 r. w stylu klasycystycznym. Od 1832 r. mieściły się w nim biura całej administracji Księstwa Łowickiego. W latach 60-tych XX w. został wyremontowany i zaadaptowany do celów mieszkalnych. Oprócz wymiany stropów i zagospodarowania strychu, wzniesione zostały nowe ściany działowe i utworzone pomieszczenia mieszkalne.

Jest to budynek wzniesiony z cegły, otynkowany, w kształcie otwartego z jednej strony czworoboku, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, przykryty dachem dwuspadowym, z częściowo użytym poddaszem, posiadający symetryczny układ drzwi i okien w większości zamkniętych łukiem ze słupkiem i szprosami.

Budynek wpisany został do rejestru zabytków pod nr 1007-A z dnia 1 października 1998 r.

Rysunek 9. Budynek „Podkowa” w dawnym zespole cukrowni w Łyszkowicach

Źródło: Urząd Gminy w Łyszkowicach

Budynek „Mydlarnia” w dawnym zespole cukrowni w Łyszkowicach (ob. mieszkalny)

Obiekt wybudowany został ok. 1830 r. w stylu klasycystycznym. W 1932 r. w budynku „Mydlarni” istniał mleczarnia. W latach 60-tych XX w. został wyremontowany i zaadaptowany do celów mieszkalnych.

Jest to budynek wzniesiony z cegły, otynkowany, w kształcie otwartego z jednej strony czworoboku, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, przykryty dachem dwuspadowym, natomiast na przybudówce dachem pulpitowym. Wystrój dekoracyjny w tynku, w postaci obiegającego dookoła budynku gzymsu kordonowego i koronującego oraz opraw okien (nadproża i podokienniki). W elewacji wewnętrznej okna są zamknięte łukiem, natomiast w elewacji północno-zachodniej okna są z blendami.

Budynek wpisany został do rejestru zabytków pod nr 1007-A z dnia 1 października 1998 r.

Rysunek 10. Budynek „Mydlarnia” w dawnym zespole cukrowni w Łyszkowicach

Źródło: Urząd Gminy w Łyszkowicach

Kościół Parafialny p.w. NMP Królowej Polski w Łyszkowicach

Plany jego budowy sięgają początku XX w. 25 czerwca 1922 r. na placu ofiarowywanym przez tutejszą cukrownię, w miejscu przyszłej świątyni, wmurowany został kamień węgielny pod kościół. Obiekt wybudowany został w latach 1927-1930 r. według projektu arch. Romualda Gutta z Warszawy. 1 stycznia 1928 r. arcybiskup metropolita warszawski Aleksander kard. Kakowski erygował przy nim parafię pw. św. Kazimierza, królewicza, której pierwszym proboszczem został ks. Wacław Krzykowski. Konsekracja kościoła parafialnego miała miejsce dopiero 27 maja 1967 r. przez arcybiskupa metropolitę gnieźnieńskiego i warszawskiego Stefana kard. Wyszyńskiego, prymasa Polski.¹³

¹³ <https://diecezja.lowicz.pl/>

Świątynia jest obiektem wzniesionym z cegły, w stylu neogotyckim, otynkowanym, nieorientowanym, opiętym przyporami, z półkoliście zamkniętym prezbiterium, krytym dachem dwuspadowym z niewielką sygnaturką przy ścianie frontowej. Od strony wschodniej i zachodniej dostawione boczne pomieszczenia. W części okien występujące blendy. Po bokach portalu głównego wejścia umieszczone pamiątkowe tablice. Wystrój architektoniczny w tynku w postaci gzymsu podokapowego, opraw okiennych (podokienniki, ościeże) oraz portali wokół drzwi wejściowych (półkolista archiwolta nad wejściem głównym i lekko ostrołukowe archiwolty nad wejściami bocznymi, wysunięte nieznacznie nad wejście, podtrzymywane przez pilastry). W elewacji frontowej, w szczycie, rozeta.

We wnętrzu znajduje się barwna polichromia wykonana w latach 1977-1979 przez artystę malarza Ludwika Maciszewskiego z Wrocławia. W prezbiterium umieszczony jest ołtarz główny z obrazem św. Kazimierza, zasłanianym wizerunkiem Matki Bożej Częstochowskiej.

Rysunek 11. Kościół Parafialny p.w. NMP Królowej Polski w Łyszkowicach

Źródło: Profil Parafii św. Kazimierza Królewicza w Łyszkowicach na portalu <https://www.facebook.com/>

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego – analiza szans i zagrożeń

Zachowane obiekty zabytkowe na terenie gminy Łyszkowice, są zróżnicowane pod względem architektonicznym, a także pod względem sposobu użytkowania i stanu zachowania. Analiza stanu dziedzictwa kulturowego i uwarunkowań jego ochrony na terenie gminy doprowadziła do rozpoznania następujących czynników determinujących jej dalszy rozwój.

W tabeli poniżej zestawiono mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia. Zdiagnozowane mocne strony oraz szanse dają możliwość dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego regionu z uwzględnieniem wartości historycznych i kulturowych tego obszaru. Należy jednak zwrócić uwagę na występujące nadal słabe strony w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a także na potencjalne zagrożenia, które mogą powodować negatywne skutki dla ochrony obiektów i obszarów zabytkowych zlokalizowanych w granicach gminy Łyszkowice.

Tabela 2. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Łyszkowice

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> — zachowane obiekty architektury sakralnej i mieszkalnej, — występowanie stanowisk archeologicznych, — dziedzictwo historyczne gminy, — wykorzystanie obiektów zabytkowych do rozwoju atrakcji turystycznych, — kultywowanie dziedzictwa niematerialnego Ziemi Łowickiej, — funkcjonujące instytucje kultury, — szlaki turystyczne przebiegające przez obszar gminy, — promocja historii i dziedzictwa kulturowego na stronie gminy i w popularnych mediach społecznościowych. 	<ul style="list-style-type: none"> — konkurencja turystyczna ze strony gmin sąsiednich, — niewystarczające środki na renowację zabytkowych obiektów, — wiele obiektów zabytkowych, niebędących własnością gminy, wymaga podjęcia prac konserwatorskich lub remontowych.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> — rosnąca świadomość mieszkańców nt. znaczenia krajobrazu kulturowego i obiektów zabytkowych jako produktu turystycznego, — wzrost roli mediów w popularyzowaniu tematów historycznych oraz tematów dotyczących zabytków i ich ochrony, — możliwość rewaloryzacji znaczącej części obiektów zabytkowych z wykorzystaniem środków krajowych i dotacji unijnych, — możliwość pozyskania dotacji na prace konserwatorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł, 	<ul style="list-style-type: none"> — ryzyko wystąpienia negatywnych zdarzeń losowych mogących uszkodzić lub zniszczyć obiekty zabytkowe, — brak możliwości podjęcia prac remontowo – konserwatorskich przy obiektach stanowiących dziedzictwo kulturalne będących własnością prywatną, — trudności w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, głównie przez prywatnych właścicieli, — degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzenie elementów nowej zabudowy nienawiązujących do historycznego charakteru miejscowości, — samowolne działania na zabytkach – prowadzenie prac bez zezwoleń, niezgodnie

<ul style="list-style-type: none"> — kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych, — prowadzenie dalszych badań archeologicznych, — uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w programach, strategiach i planach rozwoju gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> ze sztuką budowlaną i zasadami konserwatorskimi, — budowa nowych elementów stwarzających dysonans w krajobrazie kulturowym, np. nośniki reklamowe, maszty i stacje bazowe telefonii komórkowej, itp.
--	---

Źródło: Opracowanie własne

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami

Po przeprowadzeniu analizy, określono priorytety realizacji Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Łyszkowice na lata 2022-2025. Celem podjęcia wieloletnich i kompleksowych działań jest poprawa stanu obiektów zabytkowych, ale także ochrona dziedzictwa kulturowego i budowanie tożsamości regionalnej, jak również promowanie dotychczasowego dorobku lokalnej społeczności wśród mieszkańców gminy i turystów.

W ramach przedmiotowego Programu wyznaczono następujące priorytety:

- **Priorytet I.** Ochrona dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego;
- **Priorytet II.** Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego;
- **Priorytet III.** Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki

W ramach wymienionych priorytetów wytyczono kierunki działań i na tej podstawie wytyczono poszczególne zadania do realizacji.

Tabela 3. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Łyszkowice – priorytet I

PRIORYTET I. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ELEMENT ROZWOJU SPOŁECZNO - GOSPODARCZEGO		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie prac remontowo – konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, • opracowanie długofalowego, uwzględniającego kompleksowość działań planu remontów obiektów zabytkowych, • podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków, • zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych do nowych funkcji, 	2022-2025

PRIORYTET I. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO JAKO ELEMENT ROZWOJU SPOŁECZNO - GOSPODARCZEGO		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
	<ul style="list-style-type: none"> rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (w tym parków, cmentarzy, obszarów nieczynnych cmentarzy), rewaloryzacja obszarów i obiektów zabytkowych przemysłowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji, opracowywanie i aktualizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, przestrzeganie i realizacja zabezpieczeń przeciwpożarowych oraz antywłamaniowych w obiektach zabytkowych. 	
Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	<ul style="list-style-type: none"> prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: parkach, cmentarzach, obszarach nieczynnych cmentarzy, dawnych parkach dworskich itp., iluminacja najcenniejszych zabytków, umieszczanie tablic informacyjnych na zabytkach. 	2022-2025
Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<ul style="list-style-type: none"> współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną, szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną, wspieranie utrzymania na rynku prac zanikających rzemiosł i zawodów. 	2022-2025

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 4. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Łyszkowice – priorytet II

PRIORYTET II. OCHRONA I ŚWIADOME KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	<ul style="list-style-type: none"> opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi (w tym weryfikacja obowiązujących w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków), konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, walka z samowolami budowlanymi, wdrażanie zapisów gminnych/ lokalnych programów rewitalizacji w realizacji zagospodarowania przestrzennego (w tym w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego). 	2022-2025

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 5. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Łyszkowice – priorytet III

PRIORYTET III. BADANIE I DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI		
Kierunki działań	Zadania	Termin realizacji
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> • udostępnienie informacji o zabytkach na stronie internetowej gminy, • opracowanie mapy zabytków znajdujących się na terenie gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego. 	2022-2025
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	<ul style="list-style-type: none"> • wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego, • organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych, • wspieranie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć. 	2022-2025
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym	<ul style="list-style-type: none"> • weryfikacja obiektów wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków i wojewódzkiej ewidencji zabytków pod kątem zgodności ze stanem faktycznym, • prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów wpisanych do ewidencji zabytków. 	2022-2025
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	<ul style="list-style-type: none"> • wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego, • tworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej. 	2022-2025

Źródło: Opracowanie własne

Zadania określone przez Gminę Łyszkowice planowane są do realizacji w sposób ciągły w okresie obowiązywania Programu, tj. w latach 2022-2025. Będą one finansowane głównie ze środków własnych, budżetu gminy, a w miarę możliwości uzyskania wsparcia z zewnątrz, również ze środków zewnętrznych, w tym funduszy europejskich.

W poniższej tabeli przedstawiono sprecyzowane zaplanowane do realizacji działania przez Gminę Łyszkowice w zakresie opieki nad zabytkami.

Tabela 6. Sprecyzowane działania Gminy Łyszkowice w zakresie opieki nad zabytkami.

Nazwa przedsięwzięcia	Termin realizacji	Szacowany koszt realizacji	Planowane źródło finansowania
Przebudowa budynku mieszkalnego wielorodzinnego „Mydlarnia”, w części zajmowanej przez Bibliotekę Gminną	2024	512 500,00 zł	Środki własne; Dofinansowanie ze źródeł zewnętrznych.

Źródło: Urząd Gminy w Łyszkowicach

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zadania określone w niniejszym Programie będą wykonywane przy pomocy następujących instrumentów:

- a) **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych, obejmujących między innymi uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, budowę parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru lub wojewódzkiej ewidencji zabytków obiektów będących własnością Gminy Łyszkowice, wykonywanie decyzji administracyjnych wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- b) **instrumentów finansowych** – obejmujących między innymi finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością Gminy Łyszkowice, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- c) **instrumentów koordynacji** – obejmujących między innymi realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- d) **instrumentów społecznych** – obejmujących m.in. działania edukacyjne i promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- e) **instrumentów kontrolnych** – obejmujących między innymi aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przedstawiony Radzie Gminy Łyszkowice, w celu przyjęcia go uchwałą (zgodnie z pkt 3 art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Program opracowywany jest na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do

innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Wójt Gminy Łyszkowice jest odpowiedzialny za sporządzanie co dwa lata sprawozdań z realizacji zadań Programu i przedstawienie ich Radzie Gminy.

Głównym odbiorcą niniejszego Programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców gminy. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad nimi oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

W poniższej tabeli przedstawiono przykładowe kryteria prowadzenia oceny realizacji Programu.

Tabela 7. Kryteria prowadzenia oceny realizacji Programu

Nazwa priorytetu	Wskaźniki
<p><u>PRIORYTET I</u> Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • poziom wydatków budżetu Gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami; • wartość finansowa wykonanych prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach; • liczba obiektów, w obrębie których przeprowadzono prace remontowo-konserwatorskie; • wartość pozyskanych środków ze źródeł zewnętrznych; • liczba zrewaloryzowanych zespołów zabytkowej zieleni; • liczba przeprowadzonych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych; • koszty bieżących prac porządkowych;
<p><u>PRIORYTET II</u> Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • liczba opracowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w których uwzględniono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej; • liczba zrealizowanych zapisów z lokalnego programu rewitalizacji w realizacji zagospodarowania przestrzennego.
<p><u>PRIORYTET III</u> Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości</p>	<ul style="list-style-type: none"> • liczba udostępnianych informacji o zabytkach na stronie internetowej gminy; • liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników); • liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych; • liczba przeprowadzonych dodatkowych zajęć szkolnych o tematyce historycznej i kulturowej; • liczba obiektów wpisanych i wykreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków i/lub wojewódzkiej ewidencji zabytków;

Nazwa priorytetu	Wskaźniki
	<ul style="list-style-type: none"> • liczba wprowadzonych zintegrowanych systemów informacji wizualnej; • liczba utworzonych i zmodernizowanych elementów infrastruktury służącej funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej.

Źródło: Opracowanie własne

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Art. 71 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami mówi, iż *w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. Ponadto sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.*

Zgodnie z art. 73 ustawy podmioty będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające zabytek w trwałym zarządzie albo będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, mogą ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru albo prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Z kolei zgodnie z art. 74 ustawy dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez:

- 1) ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest ten minister;
- 2) wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa jest udzielana ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Zgodnie z art. 81 w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Poniżej przedstawiono możliwe źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych. Zasadne jest sprawdzenie możliwości ubiegania się o wsparcie w instytucjach każdorazowo przed złożeniem wniosku o dotację.

Istnieje możliwość finansowania zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami z następujących źródeł:

- Rady Gminy Łyszkowice (budżet gminy);
- Rady Powiatu (budżet powiatu);
- Sejmiku Województwa (budżet województwa);
- Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków oraz Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda);
- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego) oraz innych ministrów;
- Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (w ramach programu „Ochrona i przywracanie różnorodności biologicznej i krajobrazowej” oraz Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej);
- Środków Unii Europejskiej i innych środków pomocowych m.in. Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 (FEnIKS); Program Fundusze Europejskie dla Regionów;
- Rządowego Funduszu Inwestycji Lokalnych w ramach Funduszu Przeciwdziałania COVID-19;
- Funduszu Kościelnego w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji (dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki);
- Środków prywatnych (osoby fizyczne, organizacje pozarządowe - stowarzyszenia, fundacje, kościelne osoby prawne).

11. Załączniki

Załącznik 1. Wykaz obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Łyszkowice, wojewódzkiej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków

Załącznik 2. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Łyszkowice

Załącznik 1. Wykaz obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Łyszkowice, wojewódzkiej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków

Lp.	Miejscowość	Ulica/nr	Nazwa	Datacja	Zakres ochrony
1.	Bobiecko	6	dom	1932 r.	GEZ
2.	Bobiecko	13	dom	1920 r.	GEZ
3.	Bobrowa		kapliczka	XX w.	GEZ
4.	Bobrowa		pomnik AK	XX w.	GEZ
5.	Gzinka	30	dom	1929 r.	GEZ
6.	Gzinka	przy domu 37	kapliczka	1938 r.	GEZ
7.	Kalenice	przy domu 109	kapliczka	1898 r.	GEZ
8.	Kalenice	przy domu 128	kapliczka	XX w.	GEZ
9.	Kalenice	na skrzyżowaniu	kapliczka	XX w.	GEZ
10.	Kolonia Łyszkowice		Cmentarz ewangelicki	ok. 1800 r., II poł. XIX w.	GEZ WEZ
11.	Kuczków	1	dom	1925 r.	GEZ
12.	Łagów	19	dom	1930 r.	GEZ
13.	Łagów	48	dom	1920 r.	GEZ
14.	Łagów	56	dom	1905 r.	GEZ
15.	Łagów	75	dom	1920 r.	GEZ
16.	Łagów	obok domu 33	kapliczka	1909 r.	GEZ
17.	Łyszkowice	Bartosza Głowackiego 22	dom	1830 r.	GEZ
18.	Łyszkowice	Bartosza Głowackiego 27	młyn	XIX w.	GEZ
19.	Łyszkowice	Bartosza Głowackiego 33	dom	1920 r.	GEZ WEZ
20.	Łyszkowice	Brzezińska 4	dom	pocz. XIX w.	GEZ
21.	Łyszkowice	Cmentarna	Cmentarz grzebalny Parafii pw. NMP Królowej Polski	1927 r.	GEZ WEZ
22.	Łyszkowice	Chruślińska	kapliczka	1856 r.	GEZ
23.	Łyszkowice	Kościelna	Cmentarz przykościelny przy kościele pw. NMP Królowej Polski	1927-1930 r.	GEZ WEZ
24.	Łyszkowice	Kościelna	kapliczka	XX w.	GEZ
25.	Łyszkowice	Kościelna	Kościół Parafialny p.w.	1927-1930 r.	GEZ WEZ

Lp.	Miejscowość	Ulica/nr	Nazwa	Datacja	Zakres ochrony
			NMP Królowej Polski		
26.	Łyszkowice	Kościelna	plebania	1927-1930 r.	GEZ WEZ
27.	Łyszkowice	Księżstwa Łowickiego 10	dom	1920 r.	GEZ
28.	Łyszkowice	Księżstwa Łowickiego 16	dom	1920 r.	GEZ WEZ
29.	Łyszkowice	Księżstwa Łowickiego 22	dom	pocz. XIX w.	GEZ
30.	Łyszkowice	Księżstwa Łowickiego 21	dawna gorzelnia obecnie dom mieszkalny	1903 r.	GEZ WEZ Rejestru zabytków, decyzja nr 612/180 z dnia 24.08.1967 r.
31.	Łyszkowice	Mostowa 2	budynek poczty	pocz. XIX w.	GEZ
32.	Łyszkowice	Targowa 1	piekarnia	XIX w.	GEZ
33.	Łyszkowice	Wolności 1	budynek „Podkowy”	1830 r.	GEZ WEZ Rejestru zabytków, decyzja nr 1007-A z dnia 1.10.1998 r.
34.	Łyszkowice	Wolności 2	budynek „Mydlarnia”	1830 r.	GEZ WEZ Rejestru zabytków, decyzja nr 1007-A z dnia 1.10.1998 r.
35.	Łyszkowice	Wolności 3	dom	1920 r.	GEZ
36.	Łyszkowice	Wolności 4	dom	1920 r.	GEZ
37.	Łyszkowice	Wolności 8 i 9	dom	1920 r.	GEZ
38.	Polesie	przy domu nr 37	kapliczka	1920 r.	GEZ
39.	Polesie	przy domu nr 110/112	kapliczka	1930 r.	GEZ
40.	Seligów	27	obora w zagrodzie	XX w.	GEZ
41.	Seligów	31	dom	XX w.	GEZ
42.	Seligów	35	dom	1920 r.	GEZ
43.	Seligów	41	dom	1920 r.	GEZ
44.	Seligów	41	obora w zagrodzie	1934 r.	GEZ
45.	Seligów	41	stodoła w zagrodzie	1934 r.	GEZ

Lp.	Miejscowość	Ulica/nr	Nazwa	Datacja	Zakres ochrony
46.	Seligów	53	obora w zagrodzie	1934 r.	GEZ
47.	Seligów	58	dom	1900 r.	GEZ WEZ
48.	Seligów	przy domu nr 21	kapliczka	XX w.	GEZ
49.	Seligów	przy domu nr 36	kapliczka	XX w.	GEZ
50.	Seligów	przy domu nr 54	kapliczka	XX w.	GEZ
51.	Stachlew	150	dom	1920 r.	GEZ
52.	Stachlew	przy domu nr 26	kapliczka	XX w.	GEZ
53.	Stachlew	przy domu nr 150	kapliczka	1920 r.	GEZ
54.	Stachlew	208	dom	1950 r.	GEZ
55.	Stare Grudze	przy domu 20	kapliczka	XX w.	GEZ
56.	Trzcianka	52	dom	1920 r.	GEZ WEZ
57.	Trzcianka	-	dwór	1906 r.	GEZ WEZ
58.	Trzcianka	-	kapliczka	1920 r.	GEZ
59.	Uchań Dolny	18	dom	1920 r.	GEZ
60.	Uchań Dolny	18	stodoła	1920 r.	GEZ
61.	Uchań Górny	skrzyżowanie	kapliczka	XX w.	GEZ
62.	Uchań Górny	22	dom	1920 r.	GEZ WEZ
63.	Uchań Górny	29	dom	1930 r.	GEZ
64.	Wrzeczeko	12	dom	1920 r.	GEZ
65.	Wrzeczeko	przy domu 21	kapliczka	1908 r.	GEZ
66.	Wrzeczeko	przy domu 49	kapliczka	XX w.	GEZ
67.	Wrzeczeko	skrzyżowanie	kapliczka	XX w.	GEZ
68.	Zakulin	2	dom	1938 r.	GEZ
69.	Zakulin		kapliczka	1930 r.	GEZ

Załącznik 2. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Łyszkowice

Lp.	Nazwa	Nr stanowiska archeologicznego	Dawna nazwa miejscowości-przysiółku (aktualna nazwa miejscowości)
1.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, osada, ślad osadnictwa	AZP 60-56 nr st. 9	Grudze (Stare Grudze)
2.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, osada, ślad osadnictwa, osada	AZP 60-56 nr st. 13	Grudze (Stare Grudze)
3.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 60-56 nr st. 14	Grudze (Stare Grudze)
4.	Stanowisko archeologiczne - osada, ślad osadnictwa	AZP 60-56 nr st. 15	Grudze (Stare Grudze)
5.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 60-56 nr st. 16	Grudze (Stare Grudze)
6.	Stanowisko archeologiczne - osada jednodworcza	AZP 61-55 nr st. 34	Grudze Nowe (Nowe Grudze)
7.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-55 nr st. 35	Grudze Nowe (Nowe Grudze)
8.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 61-55 nr st. 36	Grudze Nowe (Nowe Grudze)
9.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa (obozowisko)	AZP 61-55 nr st. 37	Grudze Nowe (Nowe Grudze)
10.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 61-55 nr st. 52	Grudze Nowe (Nowe Grudze)
11.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 61-56 nr st. 1	Grudze (Stare Grudze)
12.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 2	Grudze (Stare Grudze)
13.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, osada	AZP 61-56 nr st. 3	Grudze (Stare Grudze)
14.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 4	Grudze (Stare Grudze)
15.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 5	Grudze (Stare Grudze)
16.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61 -56 nr st. 6	Grudze (Stare Grudze)
17.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 61-56 nr st. 7	Wrzeczko Borowiny (Wrzeczko)
18.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe	AZP 61-56 nr st. 8	Wrzeczko Borowiny (Wrzeczko)
19.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, osada	AZP 61-56 nr st. 9	Wrzeczko
20.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 10	Kuczków
21.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 61-56 nr st. 11	Wrzeczko Borowiny (Wrzeczko)
22.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 61-56 nr st. 12	Wrzeczko Borowiny (Wrzeczko)

Lp.	Nazwa	Nr stanowiska archeologicznego	Dawna nazwa miejscowości-przysiółku (aktualna nazwa miejscowości)
23.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 61-56 nr st. 13	Wrzeczeko Borowiny (Wrzeczeko)
24.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe	AZP 61-56 nr st. 14	Wrzeczeko Borowiny (Wrzeczeko)
25.	Stanowisko archeologiczne – ślad osadnictwa	AZP 61-56 nr st. 15	Wrzeczeko Borowiny (Wrzeczeko)
26.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe	AZP 61-56 nr st. 16	Wrzeczeko
27.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe	AZP 61-56 nr st. 17	Wrzeczeko
28.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe, osada	AZP 61-56 nr st. 18	Wrzeczeko
29.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe	AZP 61-56 nr st. 19	Gzinka
30.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 20	Wrzeczeko
31.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 21	Łągów
32.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 22	Kuczko w
33.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 23	Uchań Dolny
34.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 24	Uchań (Uchań Dolny)
35.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe, osada	AZP 61-56 nr st. 25	Uchań Górny (Uchań Dolny)
36.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 61-56 nr st. 26	Grudze (Stare Grudze)
37.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 6 J-56 nr st. 27	Bobiecko
38.	Stanowisko archeologiczne - osada, ślad osadnictwa	AZP 61-56 nr st. 28	Seligów
39.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 29	Seligów
40.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 30	Seligów
41.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, osada	AZP 61-56 nr st. 31	Uchań Górny (Uchań Dolny)
42.	Stanowisko archeologiczne - ślady osadnictwa	AZP 61-56 nr st. 32 Wrzeczeko	Wrzeczeko
43.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 32	Uchań Górny (Uchań Dolny)
44.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 33	Uchań Górny (Uchań Dolny)
45.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 34	Uchań Górny (Uchań Dolny)
46.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 35	Uchań Górny (Uchań Dolny)
47.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe	AZP 61-56 nr st. 36	Uchań Górny (Uchań Dolny)

Lp.	Nazwa	Nr stanowiska archeologicznego	Dawna nazwa miejscowości-przysiółku (aktualna nazwa miejscowości)
48.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 37	Uchań Górny (Uchań Dolny)
49.	Stanowisko archeologiczne - osada, cmentarzysko	AZP 61-56 nr st. 38	Uchań (Uchań Dolny)
50.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 39	Uchań (Uchań Dolny)
51.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 40	Uchań (Uchań Dolny)
52.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 41	Uchań Dolny
53.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 42	Seligów
54.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 43	Seligów
55.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 44	Seligów
56.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, osada	AZP 61-56 nr st. 45	Seligów
57.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 46	Seligów
58.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP61-56 nr st. 47	Seligów
59.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 48	Seligów
60.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 61-56 nr st. 51	Seraki
61.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 61-56 nr st. 52	Bobiecko
62.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 61-56 nr st. 53	Bobiecko
63.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe	AZP 61-56 nr st. 54	Seligów
64.	Stanowisko archeologiczne - luźne	AZP 61-56 nr st. 55	Seligów
65.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 56	Seligów
66.	Stanowisko archeologiczne - osada, obozowisko	AZP 61-56 nr st. 57	Seligów
67.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-56 nr st. 66	Łągów
68.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, osada, ślad osadnictwa	AZP 61-57 nr st. 12	Stachlew II (Stachlew)
69.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 61-57 nr st. 14	Stachlew II (Stachlew)
70.	Stanowisko archeologiczne - cmentarzysko, ślad osadnictwa	AZP 61-57 nr st. 15	Stachlew III (Stachlew)
71.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 61-57 nr st. 16	Stachlew II (Stachlew)
72.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, osada	AZP 61-57 nr st. 17	Stachlew III (Stachlew)
73.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 61-57 nr st. 18	Stachlew I (Stachlew)

Lp.	Nazwa	Nr stanowiska archeologicznego	Dawna nazwa miejscowości-przysiółku (aktualna nazwa miejscowości)
74.	Stanowisko archeologiczne - cmentarzysko	AZP 61-57 nr st. 37	Polesie
75.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 61-57 nr st. 38	Polesie
76.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 61-57 nr st. 39	Polesie
77.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, osada	AZP 61-57 nr st. 41	Polesie
78.	Stanowisko archeologiczne - obozowisko, osada, cmentarzysko	AZP 61-57 nr st. 42	Polesie
79.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP62-55 nr st. 20	Czato lin - Śródkowa Wieś (Czato lin)
80.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 62-55 nr st. 21	Kalenice - Lechowiec (Kalenice)
81.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 62-55 nr st. 22	Kalenice - Stara Wieś (Kalenice)
82.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe	AZP 62-55 nr st. 23	Czato lin - Stara Wieś (Czato lin)
83.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe, osada wiejska	AZP 62-55 nr st. 24	Czato lin - Podreczyce (Czato lin)
84.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe	AZP 62-55 nr st. 25	Czato lin - Podreczyce (Czato lin)
85.	Stanowisko archeologiczne - obozowisko	AZP 62-55 nr st. 26	Czato lin - Podreczyce (Czato lin)
86.	Stanowisko archeologiczne - obozowisko, osada	AZP 62-55 nr st. 30	Czato lin
87.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 1	Jacochów (Seligów)
88.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, osada	AZP 62-56 nr st. 2	Jacochów (Seligów)
89.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 3	Jacochów
90.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 4	Pszczonów
91.	Stanowisko archeologiczne- ślad osadnictwa - kultura łużycka	AZP 62-56 nr st. 5	Pszczonów
92.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe	AZP 62-56 nr st. 6	Jacochów (Seligów)
93.	Stanowisko archeologiczne - osada jednodworcza	AZP 62-56 nr st. 7	Pszczonów
94.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 62-56 nr st. 8	Pszczonów
95.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 62-56 nr st. 9	Pszczonów

Lp.	Nazwa	Nr stanowiska archeologicznego	Dawna nazwa miejscowości-przysiółku (aktualna nazwa miejscowości)
96.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadniczy	AZP 62-56 nr st. 10	Pszczonów
97.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko	AZP 62-56 nr st. 11	Łyszkowice
98.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe	AZP 62-56 nr st. 12	Kalenice - Kresy (Kalenice)
99.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe	AZP 62-56 nr st. 13	Kalenice - Kresy (Kalenice)
100.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 14	Kalenice
101.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 15	Kalenice
102.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 16	Kalenice
103.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe	AZP 62-56 nr st. 17	Kalenice
104.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 18	Kalenice
105.	Stanowisko archeologiczne - obozowisko	AZP 62-56 nr st. 19	Kalenice
106.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 20	Kalenice - Kresy (Kalenice)
107.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 62-56 nr st. 21	Łyszkowice
108.	Stanowisko archeologiczne - osada, ślad osadnictwa	AZP 62-56 nr st. 22	Łyszkowice
109.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 62-56 nr st. 23	Łyszkowice
110.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 24	Łyszkowice
111.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, osada wiejska	AZP 62-56 nr st. 25	Łyszkowice
112.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, punkt osadniczy	AZP 62-56 nr st. 26	Zakulin
113.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 62-56 nr st. 27	Zakulin
114.	Stanowisko archeologiczne - punkt osadniczy, ślad osadnictwa	AZP 62-56 nr st. 28	Kolonia Łyszkowice
115.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, osada	AZP 62-56 nr st. 38	Jacochów
116.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, osada	AZP62-56 nr st. 39	Jacochów
117.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 40	Jacochów
118.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 62-56 nr st. 41	Jacochów
119.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 42	Jacochów
120.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 62-56 nr st. 43	Kolonia Łyszkowice

Lp.	Nazwa	Nr stanowiska archeologicznego	Dawna nazwa miejscowości-przysiółku (aktualna nazwa miejscowości)
121.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 44	Kolonia Łyszkowice
122.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 45	Kolonia Łyszkowice
123.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa	AZP 62-56 nr st. 46	Kolonia Łyszkowice
124.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 47	Kolonia Łyszkowice
125.	Stanowisko archeologiczne - osada	AZP 62-56 nr st. 48	Kolonia Łyszkowice
126.	Stanowisko archeologiczne – punkt osadniczy	AZP 62-56 nr st. 49	Kalenice - Kresy (Kalenice)
127.	Stanowisko archeologiczne - ślad osadnictwa, punkt osadniczy	AZP 62-56 nr st. 50	Kalenice - Stołczyzna (Kalenice)
128.	Stanowisko archeologiczne - punkt osadniczy, ślad osadnictwa	AZP 62-56 nr st. 51	Kalenice - Stołczyzna (Kalenice)
129.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 62-56 nr st. 52	Pszczonów
130.	Stanowisko archeologiczne - osada jednodworcza	AZP 63-56 nr st. 7	Bobrowa
131.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 63-56 nr st. 8	Bobrowa
132.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe, osada wiejska	AZP 63-56 nr st. 9	Bobrowa
133.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 63-56 nr st. 10	Bobrowa
134.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 63-56 nr st. 11	Bobrowa
135.	Stanowisko archeologiczne - znalezisko jednostkowe, osada wiejska	AZP 63-56 nr st. 12	Bobrowa
136.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 63-56 nr st. 13	Bobrowa
137.	Stanowisko archeologiczne - obozowisko	AZP 63-56 nr st. 14	Bobrowa
138.	Stanowisko archeologiczne - osada wiejska	AZP 63-56 nr st. 15	Bobrowa

Spis tabel i rysunków

Tabela 1. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na obszarze gminy oraz zapisy odnoszące się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

Tabela 2. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Łyszkowice

Tabela 3. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Łyszkowice – priorytet I

Tabela 4. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Łyszkowice – priorytet II

Tabela 5. Kierunki działań oraz zadania przyjęte przez Gminę Łyszkowice – priorytet III

Tabela 6. Sprecyzowane działania Gminy Łyszkowice w zakresie opieki nad zabytkami.

Tabela 7. Kryteria prowadzenia oceny realizacji Programu

Rysunek 1. Położenie gminy Łyszkowice na tle województwa łódzkiego powiatu łowickiego

Rysunek 2. Mapa okolic Łyszkowic z roku 1863

Rysunek 3. Herb Gminy Łyszkowice

Rysunek 4. Szlaki rowerowe Ziemi Łowickiej

Rysunek 5. Pomnik Cichociemnych w Czatolinie

Rysunek 6. Strój łowicki

Rysunek 7. Korowód dożynkowy na terenie gminy Łyszkowice

Rysunek 8. Budynek gorzelni w Łyszkowicach

Rysunek 9. Budynek „Podkowa” w dawnym zespole cukrowni w Łyszkowicach

Rysunek 10. Budynek „Mydlarnia” w dawnym zespole cukrowni w Łyszkowicach

Rysunek 11. Kościół Parafialny p.w. NMP Królowej Polski w Łyszkowicach

Załącznik 1. Wykaz obiektów znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Łyszkowice, wojewódzkiej ewidencji zabytków i rejestrze zabytków

Załącznik 2. Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Łyszkowice